

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม จังหวัดปทุมธานี” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาระดับความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม จังหวัดปทุมธานี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนธรรมศาสตร์วิทยาคม จังหวัดปทุมธานี ที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ ระดับชั้น ระดับผลการเรียน รายได้ของครอบครัวต่อเดือน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง ผลการวิจัย สรุปอภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ กรรมในพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจทำ เป็นการกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจ เป็นคำกลางๆ ถ้าเป็นการกระทำดี เรียกว่ากรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว จำแนกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. กัมมัสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคยโชค เป็นต้น ๒. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ ว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว ๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และ ๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรีสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

๕.๑.๒ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม จังหวัดปทุมธานี จำนวน ๒๘๖ คน เป็นเพศชายจำนวน ๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓ และเพศหญิงจำนวน ๑๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๗ เมื่อเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๑๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ นักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๙ ตัวแปรต้นที่ใช้ทั้งหมดมี ๖ ตัว คือ เพศ ระดับชั้น ระดับผลการเรียน รายได้ของครอบครัวต่อเดือน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง

๕.๑.๓ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกัมมสัทธา ด้านวิปากสัทธา ด้านกัมมัสสกตาสัทธาและด้านตถาคตโพธิสัทธา อยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อจำแนกตามเพศ ระดับชั้นเรียน ระดับผลการเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองและอาชีพของผู้ปกครอง พบว่า

๑) นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลางทั้งคู่ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ในด้านกัมมสัทธานักเรียนชายมีความเข้าใจปานกลางส่วนนักเรียนหญิงมีความเข้าใจในระดับมาก ส่วนด้านวิปากสัทธา ด้านกัมมัสสกตาสัทธา และด้านตถาคตโพธิสัทธานักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

๒) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ในด้านกัมมสัทธานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับมาก ส่วนด้านวิปากสัทธา ด้านกัมมัสสกตาสัทธา และด้านตถาคตโพธิสัทธานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลางทั้งคู่

๓) นักเรียนที่มีผลการเรียนเฉลี่ยไม่เกิน ๒.๐๐, ๒.๐๑ - ๒.๙๙ และ ๓.๐๐ ขึ้นไปมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ในด้านกัมมสัทธานักเรียนที่มีผลการเรียนเฉลี่ยไม่เกิน ๒.๐๐ และ ๓.๐๐ ขึ้นไปมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนที่มีผลการเรียนเฉลี่ย ๒.๐๑ - ๒.๙๙ มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับมาก ส่วนด้านวิปากสัทธา ด้านกัมมัสสกตาสัทธา และด้านตถาคตโพธิสัทธานักเรียนที่มีผลการเรียนเฉลี่ย ไม่เกิน ๒.๐๐, ๒.๐๑ - ๒.๙๙ และ ๓.๐๐ มีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

มาก ด้านกัมมัฏสสกาตาสัทธานักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับราชการ นักธุรกิจ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ลูกจ้าง/พนักงานของรัฐ ค้าขาย เกษตรกรรม และรับจ้าง มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับปานกลาง ด้านตลาคตโพธิสัทธานักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับราชการ นักธุรกิจ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ลูกจ้าง/พนักงานของรัฐ ค้าขาย และรับจ้าง มีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรม มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับมาก

๕.๑.๔ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม โดยจำแนกตาม เพศ ระดับชั้น ผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๔ รายได้ของครอบครัวต่อเดือน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และอาชีพของผู้ปกครอง พบว่า

๑) นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านกัมมัฏสธา ส่วนด้านวิปากสัทธานักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเข้าใจไม่แตกต่างกัน สำหรับในด้านกัมมัฏสกาตาสัทธา และด้านตลาคตโพธิสัทธา นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยที่นักเรียนชายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทน้อยกว่านักเรียนหญิง ทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้าน

๒) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในด้านกัมมัฏสธา ด้านวิปากสัทธา และด้านกัมมัฏสกาตาสัทธา สำหรับในด้านตลาคตโพธิสัทธา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทน้อยกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้าน

๓) นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๔ โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกัมมัฏสธา ด้านวิปากสัทธา ด้านกัมมัฏสกาตาสัทธา และด้านตลาคตโพธิสัทธา ไม่แตกต่างกัน

๔) นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามรายได้ของครอบครัวต่อเดือนในภาพรวมแตกต่างกัน นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท และ ๗,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยภาพรวม แตกต่างจาก

นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยที่นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท และ ๗,๐๐๐ – ๑๕,๐๐๐ บาท มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยภาพรวม มากกว่านักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท

๕) นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครองในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านกัมมสัทธา นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ด้านวิปากสัทธา และด้านกัมมัสสกตาสัทธา นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านตลาคตโพธิสัทธานักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่แตกต่างกัน

๖) นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง ในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านกัมมสัทธา ด้านวิปากสัทธา และด้านกัมมัสสกตาสัทธา นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนด้านตลาคตโพธิสัทธานักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศิริพร สิริวิพันธ์^{๑๖๖} ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตแพร่กษิมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างมาจากนักเรียน ๒ โรงเรียน จำนวน ๓๓๓ คน วัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาระดับความเชื่อของนักเรียนแบ่งตาม เพศชายและเพศหญิงและระดับชั้นเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติตนเรื่องศีล ๕ ไม่เคร่งครัดโดยเฉพาะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๔ ในเทศกาลวัน

^{๑๖๖} ศิริพร สิริวิพันธ์, “การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตแพร่กษิมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป.)

สำคัญทางพระพุทธศาสนานักเรียนส่วนใหญ่ทำบุญตักบาตรและบริจาคสิ่งของอยู่เสมอ การสวดมนต์ไหว้พระนั้น นักเรียนหญิงจะปฏิบัติมากกว่านักเรียนชาย ในภาพรวมนักเรียนส่วนใหญ่สนใจการอ่าน การฟังและการสนทนาธรรมน้อยมาก รวมถึงความรู้ทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้รับจากโรงเรียน

สาเหตุที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง อาจเนื่องมาจากปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมตามอย่างชาติตะวันตก เมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมในพระพุทธศาสนา"ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น ค้ายาเสพติด อาชญากรรมโจรกรรม เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ที่ปกติสุขของสังคมส่วนรวม จึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ไม่ลึกซึ้งนัก ดังนั้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนธรรมศาสตร์วิทยาคม จังหวัดปทุมธานีจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

๕.๒.๒ นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านกัมมสัทธา ส่วนด้านวิปากสัทธานักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเข้าใจไม่แตกต่างกัน สำหรับในด้านกัมมัสสกตาสัทธา และด้านตถาคตโพธิสัทธา นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยที่นักเรียนชายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทน้อยกว่านักเรียนหญิง ทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้าน เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **พรสวัสดิ์ เพชรแดง** ความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่เป็นเพศหญิงมีความเชื่อสูงกว่าเพศชาย^{๑๖๗} นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**นางถนอม สภาโรดม พรเพ็ญ สุวรรณเดชาและสุนิสา สิริวิพัทธ์** เรื่อง “ความเชื่อในพระพุทธศาสนา (หลักกรรม) ของ

^{๑๖๗} พรสวัสดิ์ เพชรแดง , “ความเชื่อเรื่อง บุญ - บาป ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, ๒๕๒๘, หน้า ๑๑๗.

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” พบว่า นักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย^{๑๖๘}

สาเหตุที่นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในภาพรวมแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจาก การที่นักเรียนไม่เข้าใจเรื่องของกรรมไปในทิศทางเดียวกัน และแก้ไขปัญหาเรื่องกรรมเป็นปัญหาใหญ่ เป็นเรื่องคุณค่าทางนามธรรมที่มองเห็นเข้าใจได้ยาก การศึกษาต้องใช้สติปัญญากันมีใช้น้อย การที่จะให้ได้ผลต้องปฏิบัติกันอย่างจริงจังในระยะยาวและอบรมปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้มีความเห็นคุณค่าและความสำคัญของจิตใจมากกว่าวัตถุจนเป็นนิสัย และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนจนเคยชินถ้าไม่ทำอย่างนี้จะได้ผลยากแก้ไข ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องแก้ที่สาเหตุของจุดเริ่มต้นของปัญหา คือ มโนกรรมหรือ ความเชื่อ ด้วยการสอนเรื่องกรรมและผลกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา การปลูกฝังให้ เชื่อการให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกสถาบันในสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและโรงเรียน เพราะพ่อแม่และครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดวัยรุ่นมากที่สุด การแก้ไข และปลูกฝังค่านิยมเรื่องนี้ให้กับวัยรุ่นให้ได้ผลนั้นพ่อแม่ ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจพัฒนาการของวัยรุ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจธรรมชาติในวัยของวัยรุ่นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการต่อต้าน และความขัดแย้งที่ตามมา จึงจะเป็นการแก้ปัญหาของสังคมและของชาติได้สำเร็จ ดังนั้น นักเรียนชายและนักเรียนหญิงจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน

๕.๒.๓ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในด้านกัมมสัทธา ด้านวิปากสัทธา และด้านกัมมัสสกตาสัทธา สำหรับในด้านตถาคตโพธิสัทธา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทน้อยกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้าน เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า

^{๑๖๘} นงนาถ สลาวโรดม พรเพ็ญ สุวรรณเดชาและสุนิสา สิริวิพจน์ เรื่อง “ความเชื่อในพระพุทธศาสนา(หลักกรรม) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”, ๒๕๓๐, หน้า ๗๖.

สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส (ดอกรัก)^{๑๖๙} ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน พบว่า กรรมและสังสารวัฏมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกัน และแนวความคิดเรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทมีอิทธิพลในเชิงบวกแก่ผู้ที่เชื่อถือ กล่าวคือ ทำให้ผู้ที่เชื่อถือประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจาและใจ

สาเหตุที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอน กฎและระเบียบต่างๆ ของสถานศึกษา เพราะเมื่อวัยรุ่นรู้สึกว่าคุณบังคับจำกัดเสรีภาพ วัยรุ่นจะฝ่าฝืนและอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนอาจทำให้การต่อต้านในลักษณะที่แตกต่างกัน สถานศึกษาควรจัดชมรมหรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม เช่น โครงการเยาวชนสัมพันธ์ ศูนย์เยาวชนเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือร่วมใจระหว่างกัน ซึ่งอาจจะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มที่มีโอกาสและกลุ่มที่ด้อยโอกาส ส่งเสริมให้จัดตั้งองค์กร เช่น องค์การนิสิต เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ฝึกความรับผิดชอบและความคิดสร้างสรรค์ โดยสถาบันศาสนา ควรมีบทบาทร่วมกับสถาบันต่างๆ ในการปลูกอบรมปลูกฝังจริยธรรมให้แก่วัยรุ่น โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน โดยเฉพาะการปลูกฝังความเข้าใจในเรื่องกรรมซึ่งจะทำให้วัยรุ่นเติบโตไปเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ดังนั้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในภาพรวมแตกต่างกัน

๕.๒.๔ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมี ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๔ โดยภาพรวมและในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกัมมสัทธา ด้านวิปากสัทธา ด้านกัมมัสสกตาสัทธา และด้านตถาคตโพธิสัทธา ไม่แตกต่างกัน เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นางสาวสุจิต พรศิริประสาธ^{๑๗๐} ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม

^{๑๖๙} พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส (ดอกรัก), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

^{๑๗๐} นางสาวสุจิต พรศิริประสาธ, “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม: ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท. เสียงพิบูลย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์ พบว่า ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ไม่ได้อ่านพระไตรปิฎก อีกทั้งมีความไม่เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เนื่องจากระยะเวลาการส่งผลของกรรมที่เป็นรูปธรรมไม่สามารถเห็นได้ชัดเจนนัก ถึงแม้ว่าการส่งผลของกรรมที่เป็นนามธรรมมีอยู่ซึ่งเกิดขึ้นทันทีหลังจากการกระทำนั้นๆ แล้ว แต่คนมักจะมองข้ามไป ทำให้คนหลงผิดทำกรรมชั่วกันมากขึ้น งานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์ เป็นการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งเรื่องของตนที่ได้ประสบเองและของบุคคลอื่นเกี่ยวกับการทำความดีกรรมชั่ว ผลของการกระทำ ซึ่งสามารถพอมองเห็นได้เป็นรูปธรรม ถือว่ามีคุณค่าสำหรับบุคคลทั่วไป มีเนื้อหาสาระที่ไม่หนัก ไม่เน้นวิชาการ ให้แง่คิดต่างๆ ในการดำเนินชีวิต ให้เป็นคนดี ละความชั่ว เพื่อให้ชีวิตมีความสุขในบั้นปลายชีวิต แล้วแต่ความสามารถของผู้ใดจะพัฒนาขึ้นไปถึงระดับไหน แต่จุดสูงสุดก็คือการเข้าถึงนิพพานสมบัติเหมือนกัน

สาเหตุที่นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามผลการเรียนเฉลี่ย โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจาก การที่สังคมจะพัฒนาให้เจริญขึ้น หรือเสื่อมลง ขึ้นอยู่กับค่านิยมส่วนใหญ่ของคนในสังคมนั้น ค่านิยมเกิดจากความเชื่อ หรือมโนกรรมที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกรรมที่สำคัญที่สุดและเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ปัจจุบันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีสาเหตุมาจากความเชื่อเรื่องกรรมที่คลาดเคลื่อนจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสะสมในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน และมีผู้ที่เชื่อตามเป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาบุคคล สังคม และประเทศเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อความเชื่อที่คลาดเคลื่อนนี้ได้เกิดกับวัยรุ่นอันเป็นวัยที่จะเป็นอนาคตของประเทศชาติ ปัญหาสังคมต่างๆ จึงมากขึ้นและก่อคดีที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกที จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมและความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาให้กับพวกเขา

๕.๒.๕ นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามรายได้ของครอบครัวต่อเดือนในภาพรวมแตกต่างกัน นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท และ ๗,๐๐๐ – ๑๕,๐๐๐ บาท มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยภาพรวม แตกต่างจากนักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยที่นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท และ ๗,๐๐๐ – ๑๕,๐๐๐ บาท มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยภาพรวม มากกว่านักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฮิลตัน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ The relationship between the level of moral judgment of high school student and their levels of interpersonal trust, socioeconomic status, and intelligence” โดยศึกษาความสัมพันธ์ระดับการตัดสินใจจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกับระดับความเชื่อต่อระหว่างบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมและ

สติปัญญาต่างกัน กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนเกรด ๑๑ ของโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ เดนเวอร์ จำนวน ๑๙๕ คน โดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนตัว ประชากรซึ่งประกอบด้วยชื่อ ที่อยู่ อาชีพ รายได้ การศึกษาของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ผลการวิจัย สรุปได้ว่า ๑. มีความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทางจริยธรรมและระดับสติปัญญา ๒. มีสหสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทางจริยธรรมกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ๓. ตัวแปรอิสระทั้งสอง คือ ระดับสติปัญญาและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสามารถทำนายตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจทางจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๐๑ ๔. ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างระดับการตัดสินใจทางจริยธรรมกับระดับความเชื่อระหว่างบุคคล^{๑๗๑}

สาเหตุที่นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามรายได้ของครอบครัวต่อเดือนในภาพรวมแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจาก วิทยุรุ่นบางคนอาจมีการพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นสูง ในระดับเหนือเกณฑ์ คือ มองเห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความสำนึกในเรื่องของส่วนรวมหรือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ของสังคม และในขั้นที่สูงกว่านี้ คือ ในขั้นการมีอุดมคติสากล ความแตกต่างกันของระดับจริยธรรมในวิทยุรุ่น เกิดจากปัจจัยหลายประการที่สำคัญที่สุดคือเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะต่างกันมีความแตกต่างกัน เด็กที่มาจากฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำมีการพัฒนาทางจริยธรรมช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูงและใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นต่ำกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้วิทยุรุ่นมีความแตกต่างของระดับจริยธรรม คือ การอบรมเลี้ยงดู แบบอย่างของการอบรมเลี้ยงดูมี ๓ แบบ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลและการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดซึ่งการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนจะสามารถพัฒนาทางจริยธรรมไปได้ถึงระดับขั้นสูง ดังนั้น นักเรียนจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามรายได้ของครอบครัวต่อเดือนในภาพรวมแตกต่างกัน

๕.๒.๖ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมี ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครองในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านกัมมัสถา นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ด้านวิปากัสถา และด้านกัมมัสสกตาสถา นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านตถาคตโพธิสัทธานักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่แตกต่างกัน

^{๑๗๑} สุเทพ ยงยุทธ์, ศึกษาจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ เขตการศึกษา ๔ สังกัดกรมอาชีวศึกษา, **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**, (วิชาเอกการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ).

เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นางชะบา อ่อนนาค^{๑๗๒} ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ นักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน ๓.๐๐ – ๔.๐๐ มีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างกับนักเรียนที่มีผลการเรียน ๒.๐๑ - ๒.๙๙ และไม่เกิน ๒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน ๓.๐๐ – ๔.๐๐ มีความเชื่อเรื่องกรรมมากกว่า ส่วนนักเรียนที่มีผลการเรียน ๒.๐๑ - ๒.๙๙ และไม่เกิน ๒ มีความเชื่อเรื่องกรรมในภาพรวมและในแต่ละด้าน ไม่แตกต่างกัน นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน^{๑๗๒}

สาเหตุที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครองในภาพรวมแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทที่จะเลี้ยงดูสมาชิกให้เป็นคนดีของสังคม การอบรมเลี้ยงดูและเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก มีความเข้าใจในธรรมชาติของวัย ตลอดจนให้ความสนใจและความอบอุ่นทางด้านจิตใจ สอนและปลูกฝังความเข้าใจในหลักศาสนา จะช่วยให้วัยรุ่นมีพัฒนาการทุกๆ ด้านได้ดี จากสถิติและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นจะพบว่าวัยรุ่นไม่ได้ต้องการวัตถุนิยมของมากกว่าการเอาใจใส่ การปลูกฝังโอภาสและความเข้าใจจากพ่อแม่ ดังนั้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามระดับการศึกษาของผู้ปกครองในภาพรวมแตกต่างกัน

๕.๒.๗ นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง ในภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านกัมมสัทธา ด้านวิปากสัทธา และด้านกัมมัสสกตาสัทธา นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่าง

^{๑๗๒} นางชะบา อ่อนนาค, “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนด้านตลาดโพธิ์สัถยานักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์ของระดับความเชื่อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาร์.มอร์เร (Moor, Milton R) ได้ทำการศึกษาความเปลี่ยนแปลงค่านิยมของนิสิตในมหาวิทยาลัยฟลอริดา โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นสองกลุ่ม คือนิสิตที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่ำและนิสิตที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมสูง ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่ำชอบพูดถึงเรื่องศีลธรรม ศาสนา คุณธรรมและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนกลุ่มนิสิตที่มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสูงจะไม่ชอบพูดถึงความไม่ดีของผู้อื่น ในภาพรวมทั้งสองกลุ่มมีค่านิยมทางความถนัดทางการเรียน อุปนิสัยทางการเรียน บุคลิกภาพและการเลือกคบเพื่อนไม่แตกต่างกัน^{๑๗/๓}

สาเหตุที่นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง ในภาพรวมแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจาก อาชีพที่แตกต่างกันของผู้ปกครองส่งผลต่อค่านิยมของนักเรียนและการรับกระแสของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งถือกันว่าเป็นกระแสวัฒนธรรมโลก ได้เข้ามามีบทบาทกลืนความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งกระแสวัฒนธรรมตะวันตกให้ความสำคัญกับเรื่องของบริโภคนิยม วัตถุนิยม ตลอดจนกระแสปัญญาเจกชนนิยม แต่วัฒนธรรมไทยจะให้ความสำคัญมนุษย์มากกว่าวัตถุ ให้ความสำคัญด้านจิตใจ และความดีต่อสังคม เมื่อกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมากระทบกับฐานความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทย ทำให้เกิดความสั่นคลอนเรื่องความถูกต้อง และมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น นักเรียนจึงมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง ในภาพรวมแตกต่างกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม จังหวัดปทุมธานี” งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ตอนที่ ๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

^{๑๗/๓} Moore, Milton R, “Value Change among Junior College Students”, The technical article in Florida university, 29 (January 1968), pp. 126.

ตอนที่ ๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ควรอบรมปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้มีความเห็นคุณค่าและความสำคัญของจิตใจมากกว่าวัตถุ การปลูกฝังให้ เชื่อการให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกสถาบันในสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและโรงเรียน การแก้ไข และปลูกฝังค่านิยมเรื่องนี้ให้กับวัยรุ่นให้ได้ผลนั้นพ่อแม่ ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจพัฒนาการของวัยรุ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจธรรมชาติในวัยของวัยรุ่นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการต่อต้าน และความขัดแย้งที่ตามมา จึงจะเป็นการแก้ปัญหาของสังคมและของชาติได้สำเร็จ

๒. ควรจัดกิจกรรมการฝึกสมาธิตามแนวสติปัฏฐานสี่ เพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมจริยธรรม ตลอดจนปลูกฝังให้นักเรียนมีศรัทธาและความเชื่อเรื่องกรรมและมีความรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องทุกระดับชั้น เมื่อนักเรียนได้นำความเชื่อเรื่องกรรม อันเป็นความเชื่อพื้นฐานทางศีลธรรม ไปใช้ดำเนินชีวิตประจำวันได้ แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีจิตใฝ่ชอบรับและเข้าใจหลักธรรมแล้ว พัฒนาการทางศาสนาจะเป็นไปได้ดีเป็นการลดปัญหาของวัยรุ่นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๓. ควรปรับปรุงกฎและระเบียบต่างๆ ของสถานศึกษา เพราะเมื่อวัยรุ่นรู้สึกว่าถูกบังคับจำกัดเสรีภาพ วัยรุ่นจะฝ่าฝืนและอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนอาจทำให้การต่อต้านในลักษณะที่แตกต่างกัน สถานศึกษาควรจัดชมรมหรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม เช่น โครงการเยาวชนสัมพันธ์ ศูนย์เยาวชนเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือร่วมใจระหว่างกัน ซึ่งอาจจะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มที่มีโอกาสและกลุ่มที่ด้อยโอกาส ส่งเสริมให้จัดตั้งองค์กร เช่น องค์การนิสิต เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ฝึกความรับผิดชอบและความคิดสร้างสรรค์ โดยสถาบันศาสนา ควรมีบทบาทร่วมกับสถาบันต่างๆ ในการปลูกอบรมปลูกฝังจริยธรรมให้แก่วัยรุ่น โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสื่อมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ตอนที่ ๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการวิจัยความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนากับกลุ่มประชากรอื่นๆ ในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ เช่น นักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อนำผลในภาพรวม มาปรับปรุงการปลูกฝังความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องของกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรมีการวิจัยความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนากับตัวแปรอื่นๆ บ้าง เช่น อายุ การอบรมเลี้ยงดู ลักษณะครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ประเภทสถานศึกษา เป็นต้น

๓. ควรทำวิจัยเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกรรม เช่น ความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องกรรม ความเชื่อในเรื่องกรรม เป็นต้น